

УДК 141.33: 159.964.26

DOI: 10.31548/hspedagog2020.01.071

ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО ЮНГА, САМІСТЬ І МАНДАЛУ**ДАНИЛОВА Т. В.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування УкраїниEmail: danilova_tv@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-0297-9473

ГОЯН І. М., доктор філософських наук,

професор кафедри загальної та клінічної психології

Прикарпатський національний університет імені Василя СтефаникаEmail: ivigoian@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2548-0488

Анотація. Намагаючись примирити континуальність буття з дискретністю свідомості, сучасні шукачі істини апелюють до східних містичних вчень, які виходять з ідеї єдності всіх речей та сингулярності світу. Для аналітичної психології подолання відчуження людини від світу і самої себе полягає у поверненні до своєї Самості. К. Г. Юнг вважав реінтеграцію особистості необхідною умовою вирішення духовних, соціальних, етичних, політичних проблем, які постали перед людством. Подібний процес є основою для цілісності психіки. Для успішної реінтеграції потрібне центрування, тобто об'єднання з усім існуючим в одне органічне ціле. Спостерігаючи за своїми пацієнтами, психоаналітик зробив висновок, що ідея центрування є архетипною для духовного полюсу несвідомого. Метою його терапії було досягнення Самості в процесі індивідуації, тобто реінтеграції інстинктивного і духовного полюсів психіки. Процес індивідуації схожий на реінтеграційний процес в філософії Йоги, який символізується мандалою, що реінтегрує сприйняття світу, допомагає людині об'єднатися з тотальною космічною реальністю. На думку К. Г. Юнга, мандала – це універсальний психічний образ, символ Самості, глибинної сутності людської душі. К. Г. Юнг вважав, що досягнення Самості є природним процесом, зміст і мета якого з самого початку закладені в особистості. Питання, поставлені великим психоаналітиком, підштовхують нас до пошуку самих себе, золоті середини в собі, своїх вчинках і поглядах. Порятунком людини у сповненому конфліктів сучасному світі полягає у відчутті духовної єдності людства як цілого, що є вищим проявом духовної єдності Всесвіту. Це стає можливим завдяки поверненню до нашої Самості. Метою статті є аналіз юнґіанської концепції Самості в контексті східних релігійно-філософських вчень.

Ключові слова: К. Г. Юнг, індивідуація, Самість, реінтеграція, мандала, східні релігійно-філософські вчення.

Актуальність. У хаотичному і непередбачуваному світі сьогодення домінуючим настроєм сучасної людини по відношенню до космічного і людського аспектів Всесвіту є відчуження. В. Барретт визначав цей період як період, позбавлений духовності [2]. Екзистенціалізм опи-

сує людину як істоту, яка агонійно відшукує певні духовні центри власного буття або просто живе в «горизонтальному» світі, де всі цінності рівнозначні. Саме таку ситуацію В. Барретт називає «сплощенням значень». Для людини і людства в цілому вкрай необхідне повернення до

вертикального світу з центральним принципом, згідно з яким вони будуть орієнтуватися в житті та зможуть подолати відчуття відчуження і втрати смислів.

У контексті такого сприйняття суб'єкта та його власного «Я», намагаючись примирити континуальність буття з дискретністю свідомості, сучасні шукачі істини апелюють до східних містичних вчень, які виходять з ідеї єдності всіх речей та сингулярності світу [4; 7]. Східні духовні вчення набули популярності в західному світі саме через задоволення цієї потреби. Підвищений інтерес до них свідчить, зокрема, про наявність духовного вакууму, який необхідно заповнити. Дзен та інші буддистські школи, даосизм, індуїзм пропонують розвинені філософські вчення і широкий набір технік для задоволення духовних потреб людини, подолання її відчуження, а також для усвідомлення нею космосу як власної домівки.

Східний мудрець ніколи не відділяв себе від природи і не намагався її контролювати. Він усвідомлював, що всі елементи світобудови, включаючи і його самого, є різними аспектами духовного єдності. У західній традиції подібна тенденція була представлена в творах християнських містиків, ісламських суфіїв, іудейських каббалістів.

Для сучасної аналітичної психології подолання відчуження полягає у поверненні до своєї Самості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепція Самості як духовного центру та її інтерпретація К. Г. Юнгом є об'єктом пильної уваги дослідників. На думку М. Л. фон Франц, цей вічний центр містить у собі образи майбутньої цілісності нашої психіки і надає нам зрілості [8]. Глибокий аналіз спільних та відмінних рис у трактуванні Самості К. Г. Юнгом та дзенськими мислителями проведено А. Масао [16]. Інтегруючи юн-

гіанську ідею Самості та сучасні нейронауки, А. Алкаро, С. Карта та Я. Панксепп досліджують перший нейроеволюційний шар людської свідомості, який вони називають афективним ядром Я [1]. Діалогічна природа архетипної Самості К. Г. Юнга розкрита В. Е. Смайтом [18]. Юнгіанська теорія архетипів і, зокрема, архетип Самості знайшли широке використання в аналізі літературних творів [5; 10; 14; 15; 17]. Проте, проблема Самості настільки багатогранна і глибока, що вона і досі є *terra incognita*, а відтак потребує ґрунтовної розробки фахівців різних галузей знань.

Метою статті є аналіз юнгіанської концепції Самості в контексті східних релігійно-філософських вчень.

Результати. Реалізація єдності з вічним буттям, усвідомлення нової та безмежної свободи назавжди долає відчуття відчуження. Людина усвідомлює, що вона більше не пов'язана з Его – джерелом слабкостей і пороків. У результаті безпосереднього досвіду вона відкриває для себе тотожність сансари і нірвани, чистої єдності. Позбавляючись егоцентризму і його нескінченних пристрастей, людина стає господарем своєї власної долі замість того, щоб бути рабом свого Его. Її етична поведінка набуває спонтанності та альтруїзму.

Психологічну цінність подібної реінтеграції важко переоцінити. Сучасній людині необхідний такий досвід, оскільки відчуження, роз'єднаність як у малих, так і у великих соціальних групах і в суспільстві в цілому призвели до втрати певних духовних центрів людського буття.

Швейцарський психоаналітик Карл Густав Юнг вивчав процеси, що відбуваються в психіці індивіда і впливають на його активність. До таких механізмів він відніс процеси інтеграції та дезінтеграції, які породжують внутрішні суперечності психіки і визначають динаміку взаємодії

свідомого і несвідомого. Інтеграція – це узгодженість всіх складових особистості, яка об'єднує їх у єдину цілісну систему. Дезінтеграція виступає протилежним механізмом, який виводить з ладу взаємозв'язок усіх елементів системи і призводить до виникнення глибинних протиріч. Отже, психіка людини є полярною: в людині співіснують дві субособистості. Одна з них – Персона – пристосовується до правил і норм зовнішнього світу, інша – Тінь – складається з особистісних і колективних несвідомих установок і не приймається особистістю через несумісність зі свідомими уявленнями про себе. Як тільки одна з них перемагає, починається процес дезінтеграції особистості. Людина не відчуває ніякого взаємозв'язку або узгодженості між своїми свідомою і несвідомою модальностями. Це призводить до внутрішньої суперечливості, якої індивід бажає позбутися, але два різних полюси збивають його. У результаті виникають психічні або психосоматичні розлади, що, за певних обставин, може бути поштовхом до реінтеграції. Тіньові несвідомі змісти сприймаються через проекцію і підлягають інтеграції в структуру особистості. Людина не намагається залишити Тінь нейтральною, прихованою, а, навпаки, проектує її на інших людей або на суспільство в цілому, оскільки психічній енергії потрібен вихід. Людина як соціальна істота проектує Тінь на своє оточення.

К. Г. Юнг вважав реінтеграцію особистості необхідною умовою вирішення духовних, соціальних, етичних, політичних проблем, які постали перед людством. Здоров'я соціуму залежить від здоров'я індивідів. Як психіатр і психоаналітик, К. Г. Юнг виявив, що його пацієнти віком понад тридцять п'ять років стикаються з базовою філософсько-релігійною проблемою реінтеграції самих себе з більш широкою духовною реальністю

[13]. На думку психоаналітика, подібна ситуація свідчить про те, що інтеграція є основою для цілісності психіки. Він дійшов висновку, що виключно теоретичні підходи до вирішення проблеми реінтеграції є неадекватними. Для цього необхідний живий досвід «звільнення» - досвід просвітлення, притаманний великим йогам і святим Сходу і Заходу.

Загальна модель вирішення проблеми реінтеграції, яку К. Г. Юнг спостерігав у своїх пацієнтів, – це мотив центрування, тобто об'єднання з усім існуючим в одне органічне ціле. Психоаналітик зробив висновок, що ідея центрування є архетипною для духовного полюсу несвідомого. Принцип центрування виступає вирішальним фактором у процесі реінтеграції. Іншим фактором, який відіграє суттєву роль, є протилежний полюс несвідомого – інстинкт – міст до неживої матерії [3]. Між духовним полюсом та інстинктом знаходиться свідомою частина психіки, яка характеризується головним чином волею. К. Г. Юнг підкреслював, що два полюси – дух і матерія в архетипному уявленні та інстинктивному сприйнятті – протистоять один одному на психічному рівні. І матерія, і дух проявляються в сфері психіки як різні якості змісту свідомості. Гранична природа обох трансцендентна, ноуменальна, в той час як зміст психіки є єдиною реальністю, яка дана нам безпосередньо [12].

Мета юнгіанської аналітичної психології – досягнення Самості в процесі індивідуалізації, тобто реінтеграція інстинктивного і духовного полюсів психіки. Процес індивідуалізації схожий на реінтеграційний процес в філософії Йоги, який символізується мандалою. Мандала – це коло символічних форм, що означає один базовий патерн: центральний символ представляє Абсолют, а інші символи, розташовані в ключових компасних напрямках,

представляють проявлені аспекти Абсолюту [9]. Ця символічна форма реінтегрує сприйняття світу і об'єднує людину з космічною реальністю.

Сучасний світ демонструє гостру потребу в інтегральній, холистичній філософії: «Символізм мандали на Сході є графічним представленням такої інтегральної філософії. Психологічна потреба людини у цьому і відповіді, що надає колективне несвідоме, також вкорінені в природі людини, яка розуміється з еволюційної точки зору. Джуліан Хакслі говорить про науковий світ знань, вказуючи на те, що тіло людини складається з тієї ж матерії, що і весь фізичний космос...» [3, р. 228]. На ментальному рівні людина живе в ноосфері, «лише недавно людина вийшла на психосоціальний рівень своєї еволюції – ноосферу, і загальний напрямок еволюційної історії, а також психологія людини демонструють тенденцію, якщо не необхідність, до єдності, єдності людини з людиною і людини з космосом» [3, р. 229]. Різні полюси людської природи призводять до її суперечливих інтерпретацій. Аналіз частин не сприяє розумінню цілого. Реінтеграція їх – це центрування, об'єднання з усім існуючим в одне органічне ціле. Принцип центрування є вирішальним фактором в процесі інтеграції [6].

Мандала реінтегрує сприйняття світу, допомагає людині об'єднатися з тотальною космічною реальністю. Вона грає ключову роль у тантричному буддизмі, який превалує в Тибеті. Мандала графічно представляє тантричну логічну філософію, за допомогою якої людина здатна подолати відчуження від самої себе, від природи, від Абсолюту.

К. Г. Юнг інтерпретував мандалу як універсальний психічний образ, символ Самості – глибинної сутності людської душі. Людина повинна спочатку усвідомити існування своєї Тіні, що склада-

ється з індивідуальних і колективних психічних установок. Це «темний бік» душі. На думку К. Г. Юнга, індивід, визнаючи цей аспект несвідомого в собі, втрачає егоїстичне самовдоволення і починає співчувати іншим. Процес індивідуації – це трансформаційний процес, в якому визнання гріхів або недосконалостей є істотною особливістю. У східній філософії (індуїзмі та буддизмі Махаяни) основні людські пороки виступають аспектами феноменальної космічної свідомості.

Звільнення від ілюзії Его і зла, пов'язаного з ним, відбувається завдяки контакту психіки з духовним полюсом, який є «центральною». Досвід інтуїтивного просвітлення об'єднує людину з людством і космосом. Індивід усвідомлює, що його егоцентрична орієнтація є помилковою і легко відмовляється як від свідомого Его, так і від лібідозної енергії несвідомого. Процес трансформації осяває психіку світлом нумінозного духовного полюсу (архетипна ідея «центру», або повної єдності) і виникає справжня перспектива бачення як феноменального Его, так і його духовного підґрунтя, яке об'єднує всі феноменальні Его в цілісний Космос [3]. Після усвідомлення цього, на думку К. Г. Юнга, процес інтеграції досягнуто.

Висновки і перспективи.

К. Г. Юнг вважав, що досягнення Самості є природним процесом, зміст і мета якого з самого початку закладені в особистості [11]. Питання, поставлені великим психоаналітиком, підштовхують нас до пошуку самих себе, золоті середини в собі, своїх вчинках і поглядах. Порятунком людини у сповненому конфліктів сучасному світі полягає у відчутті духовної єдності людства як цілого, що є вищим проявом духовної єдності Всесвіту. Це стає можливим завдяки «поверненню до центру», до «духовного серця» буття, до нашої Самості.

References

1. Alcaro, A., Carta, S., & Panksepp J. (2017). The Active Core of the Self: Neuro-Archetypical Perspective on the Foundations of Human (and Animal) Subjectivity. *Frontiers in Psychology*, 8, 1424. doi: 10.3389/fpsyg.2017.01424.
2. Barrett W. (1990). *Irrational Man: A Study in Existential Philosophy*. New York: Anchor Books Editions, 314.
3. Cairns G. E. (1962). The Philosophy and Psychology of the Oriental Mandala. *Philosophy East & West*, 11(4), 219-229.
4. Danylova T. (2014). Approaching the East: Briefly on Japanese Value Orientations. *Research Revolution. International Journal of Social Science & Management*, 11(8), 4-7.
5. Danylova T. (2015). The Way to the Self: The Novel "Steppenwolf" Through the Lens of Jungian Process of Individuation. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 7, 28-35. <https://doi.org/10.15802/ampr2015/4339>.
6. Danylova T. V. (2017). Eastern Mysticism and Timothy Leary: Human Beyond The Conventional Reality. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 11, 135-142. doi 10.15802/ampr.v0i11.105498
7. Danylova T. V. (2017). Searching for the True Self: The Way of Nondual Wisdom. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 12, 7-15. doi 10.15802/ampr.v0i12.119069.
8. Franz, von M. L. (1964). The process of individuation. In: Jung, C. G. (ed), *Man and his Symbols*, Anchor Press, 158-229.
9. Horner I. B., Snellgrove, D. Waley, A. Conze, E. (Eds). (1995). *Buddhist Texts Through the Ages*. Oneworld Publications; New Ed edition, 324.
10. Ilmiyah L. (2017). James's and Sophie's Individuation Process in Steven Herrick's Black Painted Finernails. *Lit- era Kultura*, 5(3), 110-117.
11. Jung, C.G. (1980). The Archetypes and The Collective Unconscious. Read, H., Fordham, M., Adler, G., McGuire, W. (Eds). *Bollingen Series XX. The Col- lected Works of C.G. Jung. Complete Digital Edition*. Volume 9, Part 1. Princeton Univer- sity Press, 589. Retrieved from <https://www.jungiananalysts.org.uk/wp-con- tent/uploads/2018/07/C.-G.-Jung-Col- lected-Works-Volume-9i -The-Archetypes- of-the-Collective-Unconscious.pdf>
12. Jung, C.G. (1982). *The Spirit of Psychology. Spirit and Nature: Papers from the Eranos Yearbooks*. Princeton Uni- versity Press, 498.
13. Jung, C.G. (2017). *Modern Man in Search of a Soul*. Baynes, C.F., Dell, W.S. (Trans). Martino Fine Books, 294.
14. Kishbaugh, G. (2016). *Becoming Self: A Jungian Approach to Para- dise Lost. Masters Theses*. Retrieved from <http://scholarworks.qvsu.edu/theses/808>
15. Knapp B. L. (1984). *A Jung- ian Approach to Literature*. Southern Illinois University Press, 424.
16. Masao A. (1985). The Self in Jung and Zen. *The Eastern Buddhist*, 18(1), 57-70.
17. Rowland, S. (2018). *Jungian Literary Criticism: The Essential Guide*. Routledge, 220.
18. Smythe, W.E. (2013). The Di- alogical Jung: Otherness Within the Self. *Behavioral Sciences*, 3(4), 634-646.

SOME WORDS ON JUNG, SELF, AND MANDALA

Danylova T., Hoian I.

Trying to reconcile the continuity of being with the discreteness of consciousness, modern seekers for the truth appeal to the Eastern mystical traditions based on the idea of the unity of all things and singularity of the world. In terms of analytical psychology, to overcome the human alienation from the world and from themselves is to return to his/her Self. C.G. Jung considered the reintegration of a personality to be a prerequisite for solving the spiritual, social, ethical, and political problems humanity is facing now. This process is the basis for the integrity of the psyche. Successful reintegration requires centering, that is, unification with everything that exists into one organic whole. Observing his patients, the psychoanalyst concluded that the idea of centering was archetypal to the spiritual pole of the unconscious. His therapy was aimed at achieving the Self in the process of individuation, i.e., the reintegration of the instinctive and spiritual poles of the psyche. The process of individuation is similar to the reintegration process in Yoga philosophy, which is symbolized by a mandala that reintegrates the perception of the world and helps us to reconcile with the total cosmic reality. According to C.G. Jung, a mandala is the universal psychic image, the symbol of the Oneness, the deep essence of the human soul. C.G. Jung believed that the achievement of the Self was a natural process embedded in the individuals. The questions posed by a great psychoanalyst push us into searching for ourselves, the golden mean in ourselves, our actions, and our views. The salvation of a modern human in the contemporary world full of conflicts is to find the way to the spiritual unity with humankind, which is the highest manifestation of the spiritual unity with the universe. This becomes possible due to a return to our Self. The paper aims at analyzing the Jungian concept of the Self in the context of oriental religious and philosophical teachings.

Keywords: C. G. Jung, individuation, Self, reintegration, mandala, oriental religious and philosophical teachings.